

Зборник радова са
Студентског симпозијума

100 година од смрти краља Петра I Карађорђевића

Бања Лука, Филозофски факултет

2021. година

Зборник радова са
Студентског симпозијума

ISBN 978-99976-38-56-4

КУЋНА БИБЛИОТЕКА
ЛАЗАР РАДАН
КЊИГА БР. 444

100 година од смрти краља Петра I Карађорђевића

Бања Лука, Филозофски факултет
2021. година

Садржај

Предговор	7
Нормативна дјелатност привременог народног представништва	
Филип Новаковић.....	9
Политичке идеје краља Петра I Карађорђевића	
Лука Станар.....	25
Краљ Петар I Карађорђевић као почасни заповедник XIV	
   пешадијског пука руске царске армије	
Лука М. Јовановић.....	39
Избори у Србији 1903-1908. у време краља Петра I Карађорђевића	
Никола Радмановић	47
Посета краља Петра I Карађорђевића Крушевцу и откривање	
   споменика косовским јунацима на Видовдан 1904. године	
Бојан Панић	65
Односи између краља Петра I Карађорђевића и књаза/краља	
   Николе Петровића 1906-1916.	
Урош Цветковић.....	73
Четовање Петра Мркоњића у српском устанку у Босни	
Зорана Праштало, Жељана Шувира и Маја Видовић	87
Српска акција у Македонији за време краља Петра I	
   Карађорђевића 1903-1912.	
Стефан Николић.....	103

Церска битка 1914. године	
Марко Васиљевић	123
Учешће краља Петра I Карађорђевића у Великом рату	
Синди Иванковић и Вукашин Вукмировић	133
Петар Карађорђевић у устанку у Босни 1875 – 1876.	
Лазар Радан	145
Петар Карађорђевић и Светозар Марковић. Два погледа на Џона Стјуарта Мила	
Вукашин Марић	165
Штампа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца о смрти Краља Петра Првог Ослободиоца	
Немања Вујић	187
Извештаји београдске штампе о крунисању Краља Петра Првог	
Милан Н. Рајек	211
Однос литерарне и филмске истине: лик Краља Петра I Карађорђевића у роману Чарапе Краља Петра и у филму Краљ Петар Први	
Тамара Бабић	225
Лик и дело Краља Петра I Карађорђевића у српском песништву прве четвртине XX века	
Растко Лончар и Ђина Весић	239

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

94(497.1):929 Карађорђевић Петар I(082)

СТУДЕНТСКИ симпозијум "100 година од смрти краља Петра I
Карађорђевића" (2021 ; Бања Лука)

100 година од смрти краља Петра I Карађорђевића : зборник
радова са Студентског симпозијума, Бања Лука, 2021. година /
[главни и одговорни уредници Данило Боснић, Ђорђе Милић, Вук
Мандић]. - Бања Лука : Филозофски факултет Универзитета, 2021
([Б. м. : б. и.]). - 256 стр. ; 25 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. -
Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-38-56-4

COBISS.RS-ID 132568065

Петар Карађорђевић у устанку у Босни 1875 – 1876.

Сажетак: Босански устанак 1875 – 1878. представљао је један од најзначајнијих устанака српског народа. Нашавши своје узроке у аграрном револу и националном заносу сељачких маса, покренуо је низ ратних сукоба на Балкану, резултиравши мијешањем великих сила и ошварањем Велике источне кризе. Своју улогу у истом нашао је и прећенгенћ на српски престо, унук војда Карађорђа (1804 – 1813) и син кнеза Александра Карађорђевића (1842 – 1858), кнежевић Петар Карађорђевић. Овај рад бави се управо његовом улогом у устанку, често романизованом, која је била врло значајна у његовом животној искуству, али у погледу успјеха на терену, његово занемарива. Циљ овог рада јесте да прецизно и концизно објасни комплићан његов боравак и ратовање у Босни у периоду од септембра 1875. до јула 1876. Са друге стране, рад праћу и поједине дјелатности српске владе, однос и улога Огбора за ослобођење и вођа устанка према самом устанку, као и према кнежевићу Петру.

Кључне ријечи: устанак, кнежевић, Петар Карађорђевић, Босна и Херцеговина, Велика источна криза, Турци, устаници, српска влада.

Велика источна криза 1875 – 1878. представљала је један од најзначајнијих догађаја у борби српског народа за ослобођење и уједињење. Аграрни револт сељака, односно пропаст српског села били су главни узроци избијања немира међу становништвом Херцеговине и Босне. Иако је неписано правило сељачких буна да оне избијају спонтано, овај устанак је ипак планиран. Носиоци главних ослободилачких тежњи народа у Босни

и Херцеговини били су српски сељаци, али само до половине XIX вијека, када су примат узели трговци. Они су представљали слој становништва који је економски и привредно дошао до утицаја захваљујући покушају реформи царства педесетих година XIX вијека, када су се отворила врата за економско јачање. Обрачунавањем са немирним босанским беговатом и увођењем Саферске наредбе 1859, када је хришћанско становништво било (само формално) правно изједначено са исламским поданицима, отворила су се врата пословању и већем обиму трговине српских трговаца са сусједном Хабзбуршком монархијом. Привредно ојачали, са добрим везама, како политичким, тако и економским, трговци су преузели културно – политичко предводништво српског народа у Босни и Херцеговини. У зависности од степена друштвеног развоја, ово вођство се повиновало утицајима аграрног стремљења сељака или се трудило да им наметне једну ширу концепцију општих циљева који су обједињавали и аграрне и национално политичке факторе. Тамо гдје је мјесна власт чинила велике репресије и насиља (што је случај у Босни и Херцеговини), превагнуо је аграрни фактор што је имплицирало побуне против локалне власти. У тренутку окретања устанка против цијеле државне власти, оба фактора, и аграрни и национално – политички били су обједињени. Устанак у Босни и Херцеговини био је изражен кроз оба фактора, с тим да је аграрно питање било већи узрок немира и побуне сељака.²

Још прије избијања устанка, Османско царство било је увелико запало у спољни дуг, чије цирфе су износиле 202 милиона фунти стерлинга. Како је читав годишњи приход државе био око 18 милиона фунти стерлинга, од чега је лично султан узимао два милиона, а амортизација и интерес страних зајмова износили су скоро 15 милиона, држави се повећање пореза чинило као једини излаз. Од периода Кримског рата, тачније речено од 1854. главни извор прихода Османског царства био је од прикупљања десетине. Овај порез, као основни, али не и једини које је становништво плаћало, обично се сакупљао у натури. Међутим, од 1866. обнавља се „закуп десетине“, који сакупљачима даје

2 Димитрије Ђорђевић „Улога аграрног чиниоца у балканским покретима деветнаестог века“, у: *Огледи из новије балканске историје* (Београд: Српска књижевна задруга, 1989), 39 – 54; Ваца Чубриловић, *Историја политичке мисли у Србији XIX века* (Београд: Народна књига, 1982), 255 – 256.

одријешене руке и неограничена средства у сакупљању истог. То је директно проузроковало насилно прикупљање десетине, а њен износ растао је из године у годину, сходно расту камата на отплату спољног дуга државе. На тај начин, временом је из натуралне ренте, десетина постала новчана рента, а њено сакупљање су пратила бројна насиља и злоупотребе. Осим тога, 1872. држава је увела монопол на дуван. Двије године касније укинуте су царине у Османском царству, што је за посљедицу имало увођење „десетинске четвртине“, чији је циљ био да надомјести државне губитке од укидања унутрашњих царина. То је практично значило да је становништво било у обавези да плаћа осмину, а не десетину, што је уз прикупљање свих осталих порезних намета било неиздрживо за српског сељака.³

Зима 1874/1875. била је нарочито тешка и хладна. Помор стоке у Херцеговини и Босни био је изузетно великих размјера, а nestaшица хране проузроковала је велику глад. Стање је било толико алармантно, да је држава имала у плану да дио становништва из Херцеговине исели у Анадолију, а дио у источну Босну, како би се ова криза превазишла. Управо за ту годину, држава је одредила буџет босанског вилајета у износу од 14 милиона франака, што је била цифра првенствено нереална у односу на лош принос и услове, али и незапамћена у историји сакупљања пореза у Босни. Давање на лицитацију закупа десетине у јуну 1875. било је повод за избијање устанка у Босни. Управо је ово проузроковало немире на селу, који су довели до критичне ситуације и одметања сељака у планине.⁴ Сељаци су се добрим дијелом одметали у планинске предјеле Козаре, Мотајице, Грмеча и других планина, а већина њих ипак се одлучила да пређе преко границе на сусједну аустроугарску страну. Захваљујући подацима из њихових исказа, који су углавном идентични, познато је да је српски сељак био озбиљно малтретиран и да му је узимано некада и по 2/3 прихода. То је представљало главни узрок побуне. Најбољи примјер је случај Стевана Бјелајца из Међеђе којем су власти процијениле да је могао добити 360 десетака шљиве, а он је добио тек 199, али је сходно процјени

3 Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790 - 1918*, књ. 2 (Београд: Просвета, 1989), 273 - 279; Милорад Екмечић „Српски народ у Турској од средине XIX века до 1878“, у: *Историја српског народа*, V-1 (Београд: Српска књижевна задруга, 1981), 449 - 484.

4 Милорад Екмечић, *Устанак у Босни 1875 - 1878* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1960), 11 - 30.

власти спахији за трећину дао 108 десетака и закупнику за десетину 36, па му је преостало тек 55 десетака.⁵

У овом периоду, у Херцеговини је већ избила побуна становништва, запуцала је прва Невесињска пушка и Велика источна криза била је отворена.⁶ Велико народно незадовољство, репресије државе, успјех у Херцеговини допринијели су и почетку устанка у Босни. На дизању устанка радили су Манојло Хорваћанин и Коста Угринић са хрватске стране, затим Васо Пелагић, а на почетку устанка вратили су се из Србије харамбаша Остоја Корманош и Петар Пеција Петровић. Већ почетком августа склањало се муслиманско становништво у градове, а вијести из Херцеговине наилазиле су на врло жив одјек. Прве чарке почеле су у околини Приједора (13. августа), да би се наредних дана прошириле на Крпу, Дубицу, Градишку, Бихаћ, Костајницу и др.⁷ Власти су по селима око Костајнице упутиле одреде заптија да би смириле узбуђени народ. Сељаци су их наоружани дочекали и протјерали и то је био стварни почетак устанка.⁸ Устанак у Босни је одмах помно праћен међу српским становништвом, нарочито у Хабзбуршкој монархији, а посебно кроз писање новосадске *Засишаве*. Овај лист преносио је све вријеме устанка детаљно операције и исходишта са

5 Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 - 1878. Bosna i Hercegovina 1869 - 1878*, knj. 7 (Tešanj: Planjак komerc, 2016), 508 - 556.

6 Још у јесен и зиму 1874. неколико српских села у Херцеговини је одбијало да плаћа порез и виђенији људи су се одметнули у шуму. Све вријеме зиме одржаване су везе са Црном Гором и њеним књазом и устанак је фактички већ тада припремљен. Иако је Porta слала комисију у Невесиње да испита незадовољне сељаке, њен рад није могао да помогне. Велики зулум локалних Турака постао је неиздржив и свакодневне чарке и сукоби обиљежили су прву половину 1875. и били су увертира за устанак. Он је у Херцеговини избио 9. јула 1875. Тога дана су се устаници сукобили са Турцима у близини села Крекова и Постољана и тако наставили немире започете 6. јула 1875, када је чета Пера Тунгуза у мјесту Бишина између Невесиња и Мостара, на Ђетној пољани, пресрела и опљачкала турске караване који су ишли из правца Мостара. Ови јулски догађаји из Херцеговине упалили су пламен устанка, који је уз отпочињање у Босни, уласком Србије и Црне Горе, као и устанком у Бугарској 1876. запалио цијели Балкан (Никола I Петровић Његош, *Мемоари* (Цетиње - Титоград: Побједа, Обод, 1988) 177 - 194; Дејан Микавица и др., *Срби у Црној Гори 1496 - 1918* (Никшић: Институт за српску Културу, 2017), 215 - 218; Василије М. Гутић, *Општа и дипломатска историја устанка у Херцеговини и Босни из 1875 - 1878. године*, књ. 1 (Београд: Филип Вишњић, 2016), 75 - 100).

7 *Глас Црногорца*, бр. 33, 18. август 1875.

8 Васиљ Поповић „Покрет од 1875. до 1878“ у: Перо Слијепчевић и сарадници: *Напор Босне и Херцеговине за ослобођење и уједињење* (Нови Сад: Прометеј, Радио-телевизија Србије, 2017), 48 - 49; М. Екмеčić, *Ustanak u Bosni...*, 75 - 93.

бојишта широм Босне, али и Херцеговине, као и најважније догађаје пред сами почетак устанка.⁹

На просторе југозападне Босне из Србије је дошао Голуб Бабић¹⁰, који је на овим просторима био врло утицајна личност и главни предводник сељачког покрета против Турака. Њему се убрзо придружио Петар Узелац, српски трговац из Трста, али и млади кнежевић – принц Петар Карађорђевић, који се на босанској граници појавио почетком септембра 1875.¹¹

Петар Карађорђевић дочекао је прве вијести о дизању устанка у Херцеговини у Паризу. Сутрадан по подизању устанка, кнежевић је говорио на једном тајном скупу на Монмартру гдје је све присутне заинтересовао за немире на Балкану и објаснио им да овај устанак може бити почетак једног устанка широких размјера на цијелом Балкану. Неколико дана касније, на столу је затекао писмо свога пријатеља Манојла Хорваћанина, који га је извјештавао о приликама у Босни и Херцеговини. Преко њега је добио информације да је народ бјежао у шуме, да се у Херцеговини лије крв и да је сада право вријеме за њих младе људе да учествују у акцијама. На крају му је уз позив да дође рекао „ако ти је на срцу и души, као што си писао у оном предговору Ц. Стуарт Милове књиге „О слободи“ (кнежевић Петар је превео и штампао 1868. књигу – Л.Р), онда на посао пријатељу! Ако желиш да изближе посматраш, како се развијају

9   *Застава*, бр. 58, 18/30. мај 1875; бр. 90, 3/15. август 1875; бр. 96 – 97; 17/29. август 1875.

10   Голуб Бабић (Трубари код Дрвара, 7. септембар 1824 – Сарајево, 20. децембар 1910) био је устанички вођа и трговац из Босанске Крајине. У младости је био трговац стоком. Учествовао је у Српском народном покрету 1848/49. као добровољац у јединицама војводе Книћанина. Узео је учешће и у устанку Крајишника 1851. За вријеме Дољанске буне 1858. узео је значајнијег учешћа у њој и морао се иселити из Босне. До свога повратка, вријеме је проводио у Србији, озбиљно спремајући и кујући планове за подизање устанка у Босни. Године 1875. од стране српске владе послат је у југозападну Босну да ради на дизању устанка. Преко Загреба је дошао у Босну, гдје се спријатељио са Петром Узелцем, са којим је и дигао устанак у Црним Потоцима. Ради боље организације, устанике је подијелио на посебне јединице са стотинашима и водове на челу са водницима. Био је прави господар устанка у свом крају. Због своје самовоље био је често у сукобу са главним Одбором устанка и са многим војводама. У његовом крају је 2. јула 1876. проглашено уједињење Босне са Србијом и он је био један од потписника меморандума за руског цара и свјетске силе на Берлинском конгресу и одређен је да са Васом Видовићем однесе меморандум на конгрес. Прешао је 18. августа 1878. са већином устаничких вођа на територију Аустро – Угарске и помирљиво је прихватио окупацију. Послије устанка службовао је у Бихаћу и Сарајеву, гдје је и живио до своје смрти. (Ј. Вељковски, Бабић, Голуб, у: Српски биографски речник, том 1 (Нови Сад: Матица српска, 2004), 326 – 327).

11   М. Екмеџић, *Ustanak u Bosni...* 99 – 101; Милорад Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у новом веку (1492 – 1992)* (Београд: EVRO BOOK, 2019), 283.

догађаји у Босни и Херцеговини, онда хајде к мени у Дубицу. Врата наше куће вазда су ти отворена."¹²

Кнежевић Петар је свакако већ више година сањао о једном оружаном устанку. Будући да је био војно школован и имао искуство ратовања у француско – пруском рату 1870 – 1871. маштао је и на Балкану један устанак и ратни догађај. Са српским социјалистима, који су били једни од покретача идеје устанка, он је био у контакту преко Владе Љотића, док је са руским социјалистима размјењивао идеје и гледишта у Француској. Он је још у љето 1874. намјеравао да оде у Босну и у највећој тајности је заједно са Љотићем тражио повјереника да испита терен по Босни. Од овога плана није било ништа, па је у зиму 1874 – 1875. Љотић дошао до кнежевића у Ницу, гдје су заједно разговарали и гдје га је Љотић, будући да је он имао боље контакте и био у току дешавања у Босни, извјестио о дјелатностима босанских првака. Кнежевић је намјеравао да босанске крајеве обиђе у љето 1875. и у ту сврху је хтио послати неколико агената да скупљају чете од по 15 – 20 људи. Намјеравао је да покрене устанак широких размјера, у који би биле инволвиране Стара Србија, Босна и Херцеговина, Влашка, Тесалија и Албанија. Тај устанак би трајао неколике године и започео би са око 3.000 устаника. Устанак је требао бити вођен од стране школованих официра, па је Карађорђевић у ту сврху хтио да сакупи једну групу истих у Француској. Међутим, ове идеје су биле неоствариве и њему је једино остало као могућност само да се придружи постојећем устанку. У прољеће 1875. упутио се у Босанску Крајину. Хрватску и Славонију је препутовао под именом мајор Петровић, што је био његов први псеудоним у устанку. У Загребу се срео са Илијом Гутешом, будућим предсједником Одбора за помоћ устаницима и непознато је колико је остао ту. У Париз се вратио у јуну, гдје су га и затекле вијести о устанку и већ наведено писмо Манојла Хорваћанина.¹³

Карађорђевић је до доласка у Босну покушавао да се снађе и прикупи финансијска средства. Посјетио је оца, кнеза Александра Карађорђевића у Темишвару и од њега је покушао да добије значајнија финансијска средства за потребе устанка, али у томе није имао успјеха. Накратко се опет вратио у Париз, да

12 Драгољуб Р. Живојиновић, *Краљ Петар I Карађорђевић*, књ. 1 (Београд: Завод за уџбенике, 2009), 104 – 105.

13 Исто, 106 – 112.

би стигао у Беч 20. јула. Ни ту није успио да прикупи значајнија средства и тако му је протекао комплетан јул. У међувремену, у Босни и Србији оснивани су разни одбори за помоћ устаницима. У Београду је основан Одбор на челу са митрополитом Михајлом, чији је секретар био Ђоко Влајковић. Стара Градишка постала је сједиште Главног одбора Босанског устанка за ослобођење, чији циљ је био прикупљање добровољаца и њихово упућивање у Босну. Овај одбор формиран је око Васа Видовића¹⁴ и Косте Утринића. Из активности ових одбора, устанак је планиран за 18. август, али је ипак почео раније.¹⁵

Мјесец август је Карађорђевић провео на релацији Беч – Ријека, а након добијања информација из Босне од Хорваћанина, он је најприје отишао у Сисак, одакле је коначно дошао у Босну. Његово прво одредиште била је Дубица. Ту је почео да користи име Петар Петровић¹⁶, а становао је најприје преко пута Хорваћанинове куће. Ту се сусрео са избјеглицама са босанске стране и о њима стекао лоше мишљење. Када је хтио кренути међу

14 Васо Видовић (? , око 1840 – Сарајево, 1925) био је српски трговац, вођа устанка и политичар. Његово поријекло било је из Крупе на Врбасу, из околине Бањалуке. Прије почетка устанка био је један од најбогатијих трговаца у свом крају. Оптужен за везе са хајдуцима од стране Турака, пребјегао је 1873. на страну Аустро – Угарске. Био је један од аутора биљешке у којој су бјегунци са босанске стране изјавили аустријског заповједника Војне границе, генерала Молинарија, о звјерствима и насиљима Турака у Босни. Одржавао је добре везе са Србима у Војводини и са српском владом. Учествовао је у писању представке аустро – угарском цару, заједно са политичким лидером Срба из Аустро – Угарске – Светозаром Милетићем. Такође је учествовао у оснивању Одбора за припрему устанка у Старој Градишци и убрзо је постао агент српске владе. Обезбјеђивао је велике количине наоружања за устаничке чете, захваљујући својим везама у Београду. На скупштини у Јамници био је један од заговарача директног ослањања на Србију. Био је противник усвајања прогласа о уједињењу 1876, јер га је сматрао преурањеним. До краја устанка остао је истакнута политичка личност и вођа. Заједно са Голубом Бабићем учествовао је у писању меморандума за Берлински конгрес, на који су га њих двојица заједно и однијели. Након устанка био је предсједник црквено – школске општине у Босанској Градишци и радио је на покушају уједињења народа за цјелокупно ослобођење од аустроугарске власти. У току првог свјетског рата био је логораш у Араду. Након рата свој живот је наставио у Сарајеву, гдје је и умро 1925, поставши тако ријетки вођа Босанског устанка који је дочекао ослобођење земље од окупаторских власти. (Н. Урић, Видовић, Васа, у: Српски биографски речник, том 2 (Нови Сад: Матица српска, 2006), 191 – 194).

15 Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 – 1878. Bosna i Hercegovina u XIX stoljeću – studije i članci*, књ. 10 (Tešanj: Planjak komerc, 2016) 248 – 250; Димитрије Ђорђевић, *Историја модерне Србије 1804 – 1918* (Београд: Завод за уџбенике, 2017) 200 – 201.

16 Кнежевић Петар Карађорђевић користио је више псеудонима за вријеме свога боравка у устанку у Босни. Најчешће је то било Петар Мркоњић, али осим тога користио је и имена Петар Петровић, мајор Петровић, Мркоња, Сенић и Пјер Сонино.

устанике на Козару, Хорваћанин га је задржао још неко вријеме. Само његово присуство било је терет за домаћина. С тога му је он предложио да се склони у Црквени Бок, код свештеника Стевана Котура, што је Карађорђевић и послушао. Неколико дана касније, 20. септембра отишао је у Јасеновац, гдје је у наредним данима откривен његов идентитет, тако што је Манојло Хорваћанин то саопштио свом брату Мојици и попу Мијуку. Од тада је кнежевић Петар имао велике невоље у токовима устанка које је кординисала српска влада. Са Угринићем се састао у наредним данима у Старој Градишци и био је одбијен када је понудио сарадњу. Касније се испоставило да је тада издат налог за убиство кнежевића Петра и да је Коста Угринић хтио да избјегне трагедију у својој кући, о чему је кнежевић добио детаљне информације од Владе Љотића 12. септембра. Од тада је он нарочито пазио на свој живот, а листови у Београду и Бечу пратили су сваку информацију у вези са њим.¹⁷

Током септембра Карађорђевић се трудио да оснује своју чету, крећући се на релацији Дубица – Јасеновац – Сисак. Иако у том није успио, овај мјесец је значајан јер је кнежевић одлучио да се свима обрати једном Изјавом у којој је исказао све своје планове и аспирације и демантовао гласине које су кружиле међу устаничким вођама. Оградио се од оптужби за сарадњу са Турцима и Аустријанцима, обећао да ће донијети доказе о покушају његовог убиства, оптужио је српску владу да гледа само своје интересе и обећао да ће се Карађорђевићи увијек борити за српску ствар, не као кнежеви или војводе „већ као прости војници у редовима остале браће своје бораца“ и поручио да њему „сада није до улоге већ до успјеха народнога“.¹⁸ Крајем мјесеца састао се са Јовом Билбијом, Костом Угринићем и Манојлом Хорваћанином у Градишци и обавијестио их је да жели да се бори након што сакупи једну чету од 200 – 300 људи и да ће ратовати по Крајини. Видовић је то одобрио, али је рекао да се за то не смије знати у Београду и сугерисао је кнежевићу да иде у Крајину и да се бори под именом Мркоњић. Обећао му је такође и да ће се потрудити да му пошаље пушке и људе, да може наоружати око 600 устаника. Све ово је значило да је кнежевић ипак под присмотром Одбора, а да је одлука о убиству

17 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 113 – 118.

18 Цјелокупну изјаву објавио је Драгољуб Р. Живојиновић у цитираном дјелу на страницама 120 – 123.

која је била актуелна до погибије Пеције¹⁹ сада преиначена у строго праћење акција и кретања Карађоређевићевих.²⁰

Наредни корак кнежевића Петра био је сакупљање људи и прве устаничке акције. У том периоду он је био константно на терену, сакупљајући људе, правећи фишеке, сакупљајући оружје и муницију. Устаницима је подијелио муницију у логору у Јамници, али то ипак није било довољно за планиране нападе. У току својих планова, он је као школовани официр, приступао врло детаљно планирању и формирању чета. Формирао је позадинску службу, трудио се да на одговорна мјеста постави офицере и подфицере и на тај начин саставио је чету од око 250 људи. У пограничним кретањима, наилазећи на проблеме са аустријским јединицама, своју чету пребацио је на босанску страну у Грљевац. Тих дана су Турци опљачкали околна села и кнежевићева чета је одлучила да им се супротстави. До сукоба је дошло 9. октобра у близини Бужима. Турци су располагали са око 200 војника и захваљујући томе што се дио чете кнежевића Петра разбјегао, успјели су да побиједе устанике и да их растјерају. На другој страни су их аустријски хусари дочекивали и разоружавали, а сам кнежевић је побјегао. Преко Жировца је стигао у Јамницу, а одатле је отишао у Бешлинац, оставивши иза себе лош глас о бијегу. У Бешлицу је донио одлуку да оде у Беч и да сакупи још новаца за поновно окупљање чете, што је и урадио 22. октобра.²¹

Кнежевић Петар је новембарске дане провео у Бечу. Састајао се са Љотићем и Николом Нешићем и прикупљао је оружје и новац. Крајем мјесеца вратио се у Сисак и одатле продужио у Царпаг, гдје је поручио борцима са којима је ратовао да се 9. децембра окупе у Јамници, како би се договорили за даље акције.

19 Прва озбиљнија и већа акција устаника у Босни збила се 10. септембра 1875. и имала је катастрофалне исходице по устанике. Васо Видовић успио је организовати транспорт оружја из Београда. Како је турска влада добила информације о томе, оружје је сакривено на хрватској страни, да би се могло пребацити у zgodном тренутку на босанску страну. Пеција је покушавао да га пребаци, али је неколико пута његова акција осујећена. Акцијом другог вође, Остоје Корманоша, успјело се постићи да се оружје почне пребацивати у Босну. Међутим, 10. септембра на мјесто искрцавања дошло је око 500 Турака. План устаника на челу са Пецијом био је да се подијеле на четири групе и да опколе Турке. Овај план се показао као катастрофалан, јер устаници не само да нису опколили Турке, већ су их Турци потукли до ногу, убивши оба вођа ове акције - Корманоша и Пецију. Пораз на Гаштици био је преломан тренутак устанка, јер се након њега прешло на планско организовање. (М. Екмећџић, *Ustanak u Bosni...*, 96 - 99; Василије М. Гутњић, *Општа и дипломатска историја...*, 140).

20 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 120 - 126.

21 М. Екмећџић, *Ustanak u Bosni...*, 147 - 150; Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 127 - 128.

У међувремену је војни старјешина Одбора, Мирослав Хубмајер рекао да Одбор не жели да се кнежевић бори у Босни. Тако је, док је он поново окупљао људе, Одбор радио на његовом протјеривању из устанка, како би подмирио интересе српске владе у Београду. У овом периоду, одлучено је да се сазове једна скупштина устаничких вођа и виђенијих људи у Јамници, за чије сазивање су постојали планови још од октобра. Кнежевић Петар је позвао своје људе да присуствују истој, како би се коначно ријешило питање устаничких акција.²²

Скупштина је заказана за 16. и 17. децембар 1875. у Јамници. На скупштини се окупило око 80 људи, а сједницом је руководио Илија Гутеша. На скупштини је ријешено да се реформе турске владе одбију, јер ниједне до тада нису дале резултате. Са скупштине је упућен један апел страним силама да се устаници признају за равноправну страну. Такође, упућен је и један позив муслиманима, у којем су названи браћом, да се придруже устаницима. Кнежевић Петар је на скупштини остао у мањини, јер је скупштина сагласна била да је његово присуство штетно и да му се даје осам дана да напусти устанак. Такође му је стављано на терет да троши много новаца и да се налази у дослуху са Турцима.²³ Он није прихватио ове одлуке, већ је одлучио да свој рад наставља самостално. Поред тога, једна од најзначајнијих одлука скупштине била је и оснивање једног руководећег Одбора, који је на неки начин представљао провизорну владу. За вођење војних послова поред Одбора именован је био Словенац Мирослав Хубмајер.²⁴

Интересовање и извјештавања са наведене скупштине помно су праћена, а у извјештајима је предњачила новосадска *Застава*. Они су писали о неоснованим надањима Турака да се устанак може зауставити и како Турци мисле „да је раја тако глупа, колико је турска политика подла, те је прећутала она права народу пружити, која су му најпреча и најспасоноснија“ поручујући да „се јако варају јер се народ тргао из мрака и почео критички о себи мислити“.²⁵

22 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 129.

23 Василије М. Гутић, *Општа и дипломатска историја...*, 141 – 142.

24 М. Екмеčić, *Ustanak u Bosni...*, 151 – 160; Василије М. Гутић, *Општа и дипломатска историја...*, 146 – 147.

25 *Застава*, бр. 6, 11/23. јануар 1876 (У наведеном броју *Застава* је писала о штетности кнежевићевог присуства у устанку).

Остатак мјесеца кнежевић је провео обилазећи околна мјеста, да би се крајем децембра 1875. пребацио према Бојни, гдје је био подигнут логор. Средином наредног мјесеца отишао је у Цетин, са намјером да ту оформи централни логор за своје устанике. Заправо је зима покварила све планове устаника и кнежевића Петра и он је фактички остао пасиван и током цијелог фебруара, обилазећи потенцијална мјеста за наредне логоре, као што су Топуско, Глина и Бојна. Крајем мјесеца (29. фебруара) отишао је у Беч, са намјером да закаже састанак са својим оцем, како би тражио већа финансијска средства за устанак. Почетком марта, преко Арада је дошао у Боксег и неуспјешно окончао разговор са кнезом Александром, не добивши финансије за наставак агитације међу устаницима.²⁶

Тих дана аустријске граничне снаге појачале су свој надзор над устаничким преласцима границе. Само понашање Аустроугарске током трајања устанка огледало се у једној квалитетној досљедности и прорачунатости. Одлуком државног врха, након сједнице Савјета државне одбране из јануара 1875. под предсједништвом цара, по којој је требало дати све од себе да се у догледном периоду заузму Босна и Херцеговина, Аустроугарска је кренула у спровођење ових одлука. Најприје се, унапријед знајући да од тога нема ништа, влада грофа Ђуле Андрашија (Gyula (Julius) Graf Andrássy) залагала за мирно рјешење, предлажући реформе за Босну и Херцеговину. Затим је уз помоћ Бизмарка Аустроугарска обезбједила за себе мандат Европе за мирно запосједање Босне и Херцеговине. У том духу, њене снаге на граници су се у годинама учешћа кнежевића Петра трудиле да на сваки могући начин осујете устаничке акције и захваљујући агитацији српске владе преко својих руских савезника, ометали су сваки потенцијални покрет јединица Петра Карађорђевића.²⁷

Половином марта, кнежевић се вратио у Сисак тајним каналима, како не би био ухваћен од стране аустријских служби. Имао је велике планове за прољећне операције и располагао је са око 500 људи. У међувремену је дошло до проблема у Одбору и раскида између централа из Љубљане и Загреба, али је за кнежевића ситуација била доста тешка, јер је потенцијална пријетња од Одбора и аустријских агената била свеprisутна. Нуђена је награда оном

26 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 130 - 132.

27 Чедомир Попов, *Грађанска Европа (1770 - 1914). Друштвена и политичка историја Европе (1871 - 1914)*, књ. 3 (Београд: Завод за уџбенике, 2010), 210 - 213.

ко га открије, тако да је морао бити више него опрезан. То му је доносило и дозу популарности. У овом периоду појавиле су се и медаље са његовим ликом, којих је према једним казивањима исковано око 40.000.²⁸ Српска влада пратила је све покрете кнежевића Петра и издејствовала потјерницу за хапшење од стране аустроугарске владе. Кнежевић је ипак имао своје доушнике у локалној полицији и хапшење је избјегнуто. Због те потјернице, Карађорђевић се у априлу скривао по шумама и воденицама у околини Сиска, а аустријске јединице заплијениле су дио наоружања сакупљеног за устаничке акције. Радило се о 350 пушака, 25.000 фишека и 10.000 патрона, који су заплијењени у Глини. Када су се снаге разишле, кнежевић је отишао у Глину, а одатле крајем мјесеца у Погледих, гдје је оформио логор.²⁹

Његова јединица бројала је крајем априла и почетком маја 1876. завидан број људи (око 350) и била је подијељена на четири чете, од којих је најбројнијом командовао Илија Шевић. Ипак, почетак маја донио је лоше вријеме и кретање јединице било је паралисано. Док су ресурси трошени, јединица се осипала и стално премјештала. Да би избјегао аустријску потјеру, он је своје устанике пребацио из Погледиха у Пролом, а одатле у Сивац, који је такође напустио 11. маја, прешавши у Тинторовац. Чета је бројала укупно 130 људи и била је троструко мања у односу на крај априла. У другој половини маја, тенденција осипања јединице узела је маха до краја и њен број опао је на 63 устаника. Незадовољство је било на врхунцу, а пропраћено пијанством и немаром, било је погодно за турске препаде и убијање неопрезних стража око логора. Сам кнежевић Петар са својим људством није подузимао већих подухвата. Крај маја и почетак јуна обиљежиле су мање чарке са Турцима, од којих је најзначајнија била 28. маја код Радача. Тада су устаничке снаге бројности око 200 људи натјерале у бјекство Турке, њих око 600, све до Бужима. Два дана касније, Турци су напали логор и нису имали успјеха у његовом заузимању. У наведеним окршајима, устаничке снаге су изгубиле четири човјека, а Турци су имали 50 мртвих.³⁰ Ипак, ових дана турске снаге су имале већих успјеха нападајући на устаничке положаје у близини Ђурковца, на којима

28 Милорад Екмечић наводи податак од 60.000, али оба броја су вјероватно претјерана (М. Екмечић, *Ustanak u Bosni...*, 148).

29 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 133 – 137.

30 М. Екмечић, *Ustanak u Bosni...*, 196 – 197; Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 139 – 141.

су се налазили и устаници из јединице кнежевића Петра. Турци су однијели побједу борећи се прса у прса са устаницима, од којих су били наоружанији и спремнији и успјели су их натјерати на бијег.³¹

Почетком јуна кнежевић Петар је припремио план напада на Вранограч, али је због невремена напад пропао. Пет дана касније, опет је био планиран напад на Вранограч, али су киша и бјекство чете Николе Јовановића Кујунџића осујетили напад. Према извјештајима *London Tajmsa (London Times)* кнежевић се почетком јуна више пута сукобио са Турцима у близини свог логора и у тим борбама погинуло је око 160 Турака.³² Тринаестог јуна је дошло до сусрета устаника и аустроугарске војске код Тинторовца. Војска је имала наредбу да устанике разоружа, а кнежевића да ухапси. Карађорђевић је упозорио Аустроугаре да ће се устаници ватром одупријети ако се приступи наведеној наредби, па је чета ипак неометано прошла поред аустроугарске војске. Тих дана је кнежевић Петар написао и једно писмо кнезу Милану у Србију, у оквиру којег га је упозоравао на владарску дужност да са народом дијели судбину (што је он урадио 40 година касније прелазећи албанске врлети са својом војском). У том писму му је рекао да нема претендентске намјере и позвао га да се заједно боре. Остао је без одговора.³³

Друга половина јуна била је катастрофална за јединицу Петра Карађорђевића. Огромно расуло и дефетизам захватили су редове, а устаници су одлазећи, са собом носили оружје и муницију. Међу устаницима се ширила вијест да ће Србија и Црна Гора заратити против Османског царства и да ће кнез Милан постати владар након српског запосиједања Босне.³⁴ У овој агонији, кнежевић је наредио да се стријеља сваки онај ко одбије да иде у борбу, али ни та мјера није заинтересовала устанике да остају у чети. Ипак, 20. јуна он је одлучио да нападне Турке. Са језерске и бужимске стране устаници су напали на Диздаревиће. Након почетних успјеха и прогона турских снага до Бужима, озбиљан напад на Диздаревиће је изостао. Повратак устаника у логор, који је сада био у Ђорковачи, био је сасвим неконтролисан и личио је на једну велику

31 Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 - 1878. Bosna i Hercegovina 1869 - 1878*, knj. 7 (Tešanj: Planjaj komerc, 2016), 504 - 505.

32 Василије М. Гутић, *Општа и дипломатска историја...*, 319.

33 Исто, 142.

34 Застава, бр. 90, 18/30. јун 1876.

бјежанију. Доласком у логор, устаници нису затекли довољне количине хране, а наред је био никада већи.³⁵ Шест дана касније, 26. јуна, помоћне турске трупе наишле су на око 400 устаника у околини села Чавалић у Бужимској нахији и у приметној чарци их разбили. Оно што је остало од устаничких чета разбјежало се по сусједним шумама, тако да ни положај осталих устаничких јединица у околини није био ништа бољи. Иако су појачања стизала са Баније, и Турци су их добили у висини од 1.000 војника који су стигли из Кулен – Вакуфа, акција је до краја осујећена.³⁶ У свој овој агонији, кнежевића је затекла информација да су Србија и Црна Гора објавиле рат Османском царству.

У сусједној Србији, крајем маја је поново на власт дошло „акционо министарство“ на челу са Стевчом Михаиловићем као предсједником владе и Јованом Ристићем као министром спољних послова и очекивало се да ће свакодневно Србија заратити са Турском. Порта је на српску границу упутила веће контингенте трупа на челу са Абдул Керим – пашом. У овом тренутку је британски премијер изјавио да нема смисла више задржавати Србију и Црну Гору од уласка у рат, па је оружани сукоб ових земаља са Османским царством био питање тренутка. Тих дана је кнез Милан писао Порти да му се мирно уступи Босна, а када је 30. јуна добио негативан одговор, Србија је објавила ратну прокламацију, у оквиру које се позивало на један општи устанак и ослобођење.³⁷ У рат је истовремено ушла и Црна Гора, према унапријед склопљеном уговору са Србијом и Велика источна криза је кренула у још сложенијем правцу.³⁸

Упоредо са српским припремама за рат, у Босни се радило на припреми прогласа о уједињењу Србије и Босне, који је био завршен пред почетак рата, а који су по објави истог прихватиле и усвојиле све чете. Чета у којој је био кнежевић Петар такође је усвојила проглас народа Босне. Он је био састављен од стране неког лица блиског српској влади, а уједињење је проглашено на четири мјеста.³⁹ Проглас су 30. јуна 1876, потписали представници чета из Ћорковаче, Козаре,

35 М. Екмеčić, *Ustanak u Bosni...*, 213; Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 143 – 144.

36 Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 - 1878. Bosna i Hercegovina 1869 - 1878*, knj. 7 (Tešanj: Planjeh komerc, 2016), 506.

37 Глас Црногорца, бр. 30, 1. јул 1876.

38 Ч. Попов, *Грађанска Европа...*, 222 – 223; Galib Šljivo, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 - 1878. Bosna i Hercegovina 1869 - 1878*, knj. 7 (Tešanj: Planjeh komerc, 2016), 557.

39 М. Екмечић, *Дуго кретање...*, 289.

Мотајице, Рисовца и са Вучјака. Наредног дана, 1. јула, проглас је прихваћен и у југозападној Босни у мјесту Трубару, гдје су га издали и потписали 72 устаничка вођа на челу са Голубом Бабићем и тако је цијела Босна прогласила уједињење са Србијом.⁴⁰ Текст усвојеног прогласа тога дана је гласио „У име... нашег великог савезника Бога, ми, васколике вође устаничких чета босанских и једини законити представници српске земље Босне... рјешавамо, да од данас, за навијек кидамо са нехришћанском владом цариградском и желећи са браћом нашом Србима дијелити судбину, па ма каква она била, проглашавамо да се домовина наша Босна присајужава Србији и правом насљеднику државе наших краљева и царева и проглашавамо нашим насљедним господаром књаза српског Милана М. Обреновића.“⁴¹ Устаницима је и прочитан ратни проглас кнеза Милана и завладало је једно опште одушевљење.

Кнежевић Петар је сазнао за објаву рата 1. јула увече. Одмах је обавијештен од стране Николе Нешића да мора напустити логор и Босну. Два дана касније Никола Ђулибрк му је објаснио разлоге због којих мора то да учини и он је одлучио да привремено оде из Босне. Четвртог јула је сазвао своје устанике и саопштио им одлуку о напуштању логора и устанка. „Будући да је Србија сада ступила у акцију, то, дакле, постаје немогуће дуже моје бављење у Босни, јер би могао самој ствари више од штете него од ползе бити“ биле су ријечи Карађорђевића упућене окупљеним. Дао је обећање да ће се споразумјети са кнезом Миланом о његовој улози у Босни и уколико учешће кнез одобри, рекао је да ће се вратити међу устанике у року од двадесет дана. На том скупу је и изабран његов насљедник – Сава Ђуричић. Устаници су му пожељели срећан пут и тражили да обећа да ће се ускоро вратити. Кнежевић Петар Карађорђевић је напустио логор и у пратњи Лаза Шкрбића упутио се према Шашави, гдје је намјеравао да пређе на аустроугарску страну.⁴²

Његов пут од Шашаве водио је преко Жировца, Класнића и Погледиха све до Сиска у који је стигао 6. јула. У Сиску је, обучен у граничарско одијело, одсјео у кући Кунића и након пар сати отишао на жељезничку станицу, гдје је купио карту III разреда до Граца и тако, испоставило се заувјек напустио своје устанике

40 М. Екмеčić, *Ustanak u Bosni...*, 231 – 232.

41 Василије М. Гутић, *Општа и дипломатска историја устанка у Херцеговини и Босни из 1875 – 1878. године*, књ. 2 (Београд: Филип Вишњић, 2016), 84.

42 Д. Р. Живојиновић, *Краљ Петар...*, 145.

из Босне. Пут му је био врло напоран, јер је често био ометан испитивањима од стране жандарма. У Грацу је пресјео у воз за Беч, у који је коначно стигао 7. јула ујутро. Записао је да су га сви у возу гледали „као комедију и смејали су се“. Отишао је код Николе Нешића, гдје се пресвукао и одатле је наставио једно сасвим ново поглавље у свом животу и политичким дјелатностима.⁴³

Његовим одласком и проглашењем ратног стања, српска влада је у потпуности загосподарила устанком у Босни. Добила је потпун политички утицај у свим четама и ставила их под надзор јединствене команде. Бивша чета кнежевића Петра спојена је са четом из Брезоваче по наређењу Спасоја Бабића и бројала је око 700 људи. Своје активности, новоформирана војна јединица, у чијем саставу су били устаници којима је раније командовао дијелом и Карађорђевић, наставила је у околини Рисовца. Чета је и даље била у оскудици са храном, муницијом и новцем, па се један од четовођа, највјероватније Илија Шевић, константно обраћао српској влади за помоћ, а једном приликом и самом кнежевићу Петру у току августа 1876.⁴⁴

***

Улога кнежевића Петра Карађорђевића у устанку у Босни није ни близу легендарна како је то дуго времена сматрано. Заправо је његово учешће била једна акција, унапријед осуђена на пропаст, спутавана од српске владе и њених органа и осујећена свеприсутном недисциплине и дефетизма. Са планским приступом организацији и формирању устаничких чета, кнежевић је најприје мислио да ће успјети створити једну озбиљну скупину „легионара“ и да ће са њима остварити своју ранију замисао претварања Балкана у велико устаничко подручје. У таквим визијама није био сам и нису једино код њега оне пропале, јер је исту замисао имао и Мићо Љубибратић, само нешто јужније – у Херцеговини. Кнежевићево војно образовање и искуство у ратовању у дисциплинованој армији било је у дубокој супротности са схватањем и понашањем устаника у Босни. Менталитет и размишљање људи нису били синхронизовани са Карађорђевићевим схватањем, навикама и искуствима у војним операцијама. У устанак је ушао као визионар и идеалиста, уложио је

43 Исто, 146.

44 М. Екмећић, *Устанак у Босни...*, 214.

све што му је било доступно, али то и даље није било довољно да до краја оствари наумљено. Он је остао једна усамљена свијећа у пламену ватре српске владе, Турака, Одбора и устаничких коловођа у Босни. Све то заједно чинило је само једну степеницу у искуству младог кнеза и спремило га је за даље животне проблеме и потешкоће, којих, како се испоставило, није било мало.

Објављени извори и мемоарска литература:

1. Петровић Његош, Никола I, *Мемоари* (Цетиње – Титоград: Побједа, Обод, 1988).
2. Мркоњић, Петар, *Дневни записи једног усташа о босанско – херцеговачком устанку 1875 – 1876. године*. Припремили М. Стевчић и М. Радевић, књ. 7 (Београд: Mešovita građa (Miscellanea), 1979), 7 – 148.

Периодика:

1. Застава
2. Глас Црногорца

Монографије:

1. Гутић, Василије М., *Оштра и дипломатска историја устанка у Херцеговини и Босни из 1875 – 1878. године*, књ. 1 (Београд: Филип Вишњић, 2016).
2. Гутић, Василије М., *Оштра и дипломатска историја устанка у Херцеговини и Босни из 1875 – 1878. године*, књ. 2 (Београд: Филип Вишњић, 2016).
3. Ђорђевић, Димитрије, *Историја модерне Србије 1804 – 1918*. (Београд: Завод за уџбенике, 2017).
4. Ђорђевић, Димитрије, *Опелги из новије балканске историје* (Београд: Српска књижевна задруга, 1989).
5. Екмечић, Милорад, *Дуго крепање између клања и орања. Историја Срба у новом веку (1492 – 1992)* (Београд: EVRO BOOK, 2019).
6. Екмечић, Милорад, *Сиварање Југославије 1790 - 1918*, књ. 2 (Београд: Просвета, 1989).
7. Екмечић, Милорад, *Ustanak u Bosni 1875 – 1878*. (Sarajevo: Veselin Masleša, 1960)
8. Живојиновић, Драгољуб Р., *Краљ Петар I Карађорђевић*, књ. 1 (Београд: Завод за уџбенике, 2009).
9. Микавица, Дејан, Васин, Горан, Нинковић, Ненад, *Срби у Црној Гори 1496 – 1918*. (Никшић: Институт за српску Културу, 2017).
10. Попов, Чедомир, *Грађанска Европа (1770 – 1914). Друштвена и политичка историја Европе (1871 – 1914)*, књ. 3 (Београд: Завод за уџбенике, 2010).

11. Српски биографски речник, ур: Чедомир Попов, том 1 (Нови Сад: Матица српска, 2004).
12. Српски биографски речник, ур: Чедомир Попов, том 2 (Нови Сад: Матица српска, 2006).
13. Чубриловић, Васа, *Историја политичке мисли у Србији XIX века* (Београд: Народна књига, 1982).
14. Šljivo, Galib, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 – 1878. Bosna i Hercegovina 1869 – 1878*, knj. 7 (Tešanj: Planjax komerc, 2016).
15. Šljivo, Galib, *Historija Bosne i Hercegovine 1788 – 1878. Bosna i Hercegovina u XIX stoljeću – studije i izvori*, knj. 10 (Tešanj: Planjax komerc, 2016).

Дијелови монографија:

1. Екмечић, Милорад „Српски народ у Турској од средине XIX века до 1878“, у: *Историја српског народа*, V-1 (Београд: Српска књижевна задруга, 1981), 449 – 526.

Petar Karadjordjevic in uprising in Bosnia 1875 - 1878.

Summary: The Bosnian uprising of 1875-1878 was one of the most significant uprisings of the Serbian people in the 19th century. Finding his causes in the agrarian revolt and national enthusiasm of the peasant masses, he launched several uprisings and wars against the Ottoman Empire, which resulted in the mixing of forces and the opening of the Great Eastern Crisis. The pretender to the Serbian throne, the grandson of the first Serbian leader and a great patriot, Prince Petar Karadjordjevic, also found his role in it. His peaceful life in the French capital was interrupted in the fall of 1875 with his arrival and engagement in Bosnia. After investing all his knowledge and experience in it, Karadjordjevic tried to make as large a contribution as possible to the uprising of the Serbian people against the Turks. His role, often romanticized, was very significant in regards to his life experience, but in terms of success on the battlefield, it was almost negligible. Although he managed to form a troop, at no time did its number exceed enviable numbers, nor did he fight particularly large battles with it during his stay in Bosnia. His ideas were misunderstood till the very end, he was sabotaged by the actions of all insurgent factions, financially exhausted and, finally, being blackmailed, Prince Petar had to give up his endeavor and withdraw from the uprising. After almost ten months spent in the field, he ended the war in Bosnia against his will and returned to the peaceful life of Western Europe.

Key words: Uprising, prince, Petar Karadjordjevic, Bosnia and Herzegovina, Great Eastern Crisis, Turks, rebels, Serbian government.